

5. Kolyshkina, S.S. "Corruption scandals in Japan at the turn of the XX – XXI centuries", available at: <http://syberleninka.ru/article/u/>
6. Zimneva, S. and Chumakova, A. (2015), "Legal Regulation of Civil Servants in Russia and Germany Receiving Gifcs", *Russian Law Journal*, Volume III, Issue 3, pp. 142–151.
7. Kolomoiets, T.O. (2018), "Gifts for public servants in Ukraine: whether detailed legal regulation is expedient", *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, no. 2, pp. 119-122; Kolomoiets, T.O. (2018), *Obmezhenia shchodo oderzhannia podarunkiv osobamy, upovnovazhenymy na vykonannia funktsii derzhavy abo mistsevoho samovriaduvannia za zakonodavstvom Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar* [Restrictions on the reception of gifts by persons authorized to perform functions of the state or local self-government under the legislation of Ukraine: scientific and practical commentary], Publishing House "Helvetica", Zaporizhzhia, Ukraine.
8. Banchuk, O.A., Dudorov, O.O., Lutsyk, V.V., Popovych, V.P., Soroka, O.V. and Khavroniuk, M.I. (2017), *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii»* [Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine "On Corruption Prevention"], Kyiv, Ukraine.
9. Vasileva, V.M. (2015), "Regulation of conflict of interest in public service: The Brazilian experience" (Part 2), *Public Administration Issues*, Issue 3, pp. 165–190.
10. Gafurova, A.Kh. (2015), "To the issue of gifting luxury goods as a volatile component of the development stages of society. Features of accepting gifts by civil servants", *Vestnik of Kostroma State University. Legal sciences*, no. 6, pp. 169–172.

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-2-09>

УДК 342.9 (477)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА»

Васильчук Б.Г., аспірант

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
vasil_bg@ukr.net*

В статті розглядаються підходи до визначення поняття «суб'єкт адміністративного права». Аналізуються точки зору вчених щодо правової природи таких понять як «суб'єкт», «суб'єкт права», «суб'єкт адміністративного права». Автор приділяє увагу проблемам співвідношення понять «суб'єкт адміністративного права» та «суб'єкт адміністративних правовідносин». Запропоновано авторське бачення ознак суб'єкта адміністративного права та авторське визначення зазначеного поняття.

Ключові слова: суб'єкт адміністративного права, суб'єкт права, адміністративні правовідносини, суб'єкт адміністративних правовідносин, учасник адміністративних правовідносин.

SOME QUESTIONS FOR DEFINITION «SUBJECT OF ADMINISTRATIVE LAW»

Vasylchuk B.H.

*Zaporizhzhia National University, str. Zhukovskoho, 66, Zaporizhzhia, Ukraine
vasil_bg@ukr.net*

The article deals with approaches to the definition of the concept of the subject of administrative law. In the administrative law of Ukraine, as in other branches of law, there is a personified system of subjects.

The peculiarities of the legal status of each subject reveal the specifics of the field of law, which defines the sphere of legal relations, the participant of which becomes the subject, realizing one or another group of subjective rights and responsibilities. At the same time, the subject structure of modern administrative law is constantly changing, in connection with the tendencies that occur in society and the state.

The point of view of scientists regarding the legal nature of such concepts as the subject, the subject of law, the subject of administrative law is analyzed. In modern philosophy, the subject is a carrier of subject-practical activity and knowledge (an individual or a social group), a source of activity directed towards the object. In theory, the right entity is: first - a person, a member of public relations (individuals and organizations), which by their characteristics may actually be the bearer of subjective legal rights and responsibilities; and secondly - a person who is really capable of participating in legal relationships, has acquired the qualities of the subject of law in virtue of legal norms. Subjects of administrative law - is the natural or legal persons are carriers of rights and responsibilities in public administration provided administrative law, and have the ability to implement the rights granted and assigned duties to perform.

The author pays attention to the problems of the correlation between the concepts of the subject of administrative law and the subject of administrative legal relations. It is concluded that not every subject of administrative law can be a direct participant in administrative legal relations. It is also not entirely correct to define the subject of administrative-legal relations as such that the subjective rights and obligations with administrative norms are given, since such a person still has the practical ability to exercise the rights and obligations in question.

The author's vision of the features of the subject of administrative law proposed to include the following: first, it is an individual (an individual subject) or a legal entity (collective entity); secondly, they are endowed with the relevant administrative rights by the relevant rights and obligations; thirdly, the said rights and obligations may be granted and implemented at the request of the entity and in contravention of its will; Fourth, the subjects of administrative law can potentially be subjects of administrative-legal relations. The author's definition is proposed: the subject of administrative law is a natural or legal person who can be a participant in administrative-legal relations, that is, he has certain rights and obligations, which are enshrined in the norms of administrative law and are realized as the will of the subject, and by the will of other subjects.

Key words: subject of administrative law, subject of law, administrative legal relations, subject of administrative legal relations, participant in administrative legal relations.

В адміністративному праві України, як і в інших галузях права, існує персоніфікована система суб'єктів. Особливості правового статусу кожного суб'єкта розкривають специфіку галузі права, яка визначає сферу правовідносин, учасником яких стає суб'єкт, реалізуючи ту чи іншу групу суб'єктивних прав та обов'язків. Разом з тим, суб'єктний склад сучасного адміністративного права постійно змінюється в зв'язку з тенденціями, що відбуваються у суспільстві та державі. Проте питання визначення суб'єктного складу адміністративного права залишається вкрай важливими, адже, як зазначав ще у 1985 році радянський дослідник В. Манохін, «від правильного вирішення цього питання <...> залежить ефективність галузевих норм у врегулюванні відповідної галузі суспільних відносин» [1, с. 37].

Термін «суб'єкт» походить від латинського *subjectus* – той, що знаходиться в основі, від *sub* – під та *jasio* – закладати основу. В сучасній філософії «суб'єкт» – це носій предметно-практичної діяльності та пізнання (індивід або соціальна група), джерело активності, спрямованої на об'єкт. Проте в історичному аспекті цей термін зазнав суттєвих змін. Так, Аристотель під суб'єктом розумів як індивідуальне буття, так і матерію – неоформлену субстанцію. Р. Декарт запропонував більш сучасне розуміння «суб'єкта». Його протиставлення суб'єкта та об'єкта стало вихідним пунктом аналізу пізнання та, зокрема, обґрунтування знання з позиції його достовірності. І. Кант розкриває суттєві закони внутрішньої організації суб'єкта, що роблять можливим досягнення загального та необхідного знання (вчення про категорії як форми регуляції мислення та про категоріальний синтез, уявлення про родового суб'єкта, тобто такого, що містить у собі весь історичний досвід пізнання). Для Г. Гегеля пізнання – це надіндивідуальний процес, що розгортається на основі тотожності суб'єкта (під яким розуміється абсолютний дух) та об'єкта. К. Маркс розуміє індивіда як суб'єкта, який має самосвідомість, тобто володіє знаряддями предметно-практичної діяльності, створеними людським світом культури [2, с. 24].

Філософське розуміння категорії «суб'єкт» суттєво впливає на формування категорії «суб'єкт права», яка в науковій літературі розкривається в різних значеннях. Так, у Юридичній енциклопедії (автор статті А. Заєць) суб'єкт права визначається як «фізична або юридична особа, яка є учасником національних чи міжнародних правовідносин. Особа фізична є індивідуальним, а особа юридична – колективним суб'єктом права» [3].

У теорії права загальною визнаною є точка зору С. Алексеєва, який виділяє дві основних ознаки суб'єкта права: по-перше – це особа, учасник суспільних відносин (індивіди, організації), яка за своїми особливостями фактично може бути носієм суб'єктивних юридичних прав та обов'язків; по-друге – це особа, яка реально здатна приймати участь у правовідносинах, набула якостей суб'єкта права в силу юридичних норм [4, с.138–139]. Тобто вчений виокремлює два критерії суб'єкта права: соціальний – учасник суспільних відносин, що може бути носієм прав та обов'язків; юридичний – приймає участь у правовідносинах на підставі норм права.

Запропонований С. Алексеєвим підхід активно використовується під час розробки проблем визначення суб'єктів права в окремих галузевих правових науках. Проте, як зазначають сучасні дослідники, такий підхід не зовсім відповідає поняттю «суб'єкт права», він більшою мірою визначає його правоздатність (фактично може бути носієм суб'єктивних юридичних прав та обов'язків) та дієздатність (реально здатний приймати участь в правовідносинах, набув якостей суб'єкта права в силу юридичних норм). Так, С. Архіпов критикує таке розуміння «суб'єкта права», аргументуючи свою позицію тим, що таке поняття ґрунтується на «запозичених з цивілістичної доктрини приватноправових уявленнях про суб'єкта права». В. Чіркін вважає, що суб'єкт права – це особлива юридична конструкція, створена на основі узагальнення багатьох норм різних галузей права, а тому її не можна вважати інститутом окремої галузі права, це інше, більш загальне явище. Тому сьогодні в теорії права робляться спроби застосувати до дослідження суб'єкта права загальнофілософський, багатоаспектний та інтегративний підходи, взяті в їх єдності. Сам В. Чіркін визначає суб'єкта права як самостійне (автономне в межах закону) правове утворення, що має свої інтереси, цілі, волю, права та обов'язки, виконує свою роль у суспільстві, приймає участь у створенні норм права та (або) у правовідносинах [5, с. 35].

Аналогічну думку висловлює Т. Мацелик, яка підкреслює, що «суб'єкт права» є загальноправовою категорією, являє собою фундаментальне поняття, яке виступає як межі узагальнення як в окремій галузі знання, так і в юриспруденції в цілому. Окрім того дослідниця пропонує виділити наступні властивості «суб'єкта права» як загальнотеоретичної категорії:

- по-перше, виступає у формі фундаментального теоретичного поняття правової дійсності, і в цьому сенсі відіграє методологічну роль відносно галузевих юридичних наук, оскільки утворює «несучі конструкції» галузевих суб'єктів права, задаючи їм певний рівень;
- по-друге, являє собою складну соціально-юридичну категорію, яка існує лише в правовій дійсності, з властивими їй специфічними галузевими особливостями;
- по-третє, сприяє об'єднанню правових знань, розроблених у спеціальних юридичних науках, дозволяє розглядати правову форму суспільного життя з єдиної спільної позиції, теоретично відтворювати її картину і тим самим сприяти цілісності пізнавальної діяльності у всіх сферах юридичної науки [6, с. 16–17].

Сучасні вчені-адміністративісти, як правило, під «суб'єктом адміністративного права» розуміють учасників правовідносин, які мають суб'єктивні права та обов'язки, визначені нормами адміністративного права [7, с. 12]. Т. Коломоець зазначає, що суб'єкти адміністративного права – це фізичні та юридичні особи, що є носіями прав та обов'язків у сфері державного управління, передбачених адміністративно-правовими нормами, та мають

здатність надані права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати [8, с. 24]. В. Авер'янов під суб'єктами адміністративного права розуміє учасників суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [9, с. 189].

Схожі позиції переважно висловлюють представники російської науки адміністративного права. Так, Д. Бахрах вважає, що суб'єкти адміністративного права – це учасники управлінських відносин, яких адміністративно-правові норми наділили правами та обов'язками, здатністю вступати в адміністративно-правові відносини [10, с. 3]. На думку П. Кононова, суб'єкти адміністративного права – це учасники відносин, що регулюються нормами адміністративного права, у яких на підставі даних норм виникають певні суб'єктивні права та обов'язки в адміністративно-правовій сфері, тобто адміністративні права та обов'язки [11, с. 56].

Достатньо оригінальне визначення «суб'єкта адміністративного права» пропонує С. Новіков, який розуміє його як власника прав і обов'язків, якими його наділено з метою реалізації повноважень, покладених на нього адміністративним правом [12, с. 26]. Проте з такою думкою категорично не погоджується вітчизняний дослідник М. Віхляєв, аргументуючи свою позицію тим, що «не всі суб'єкти адміністративного права та не у всіх випадках вступають в адміністративно-правові відносини з метою реалізації саме повноважень» [13, с. 53].

Дещо інакше формулює визначення «суб'єкта адміністративного права» Т. Мацелик, на думку якої, – це самостійна, незалежна в межах закону, правова особа (індивід, організація), якій властиві власні інтереси, цілі, воля (проявляється в адміністративній правосуб'єктності) та яка має здатність вступати в адміністративно-правові відносини [14]. В наведеному визначенні особливо важливою, на нашу думку, є остання ознака, а саме «здатність вступати в адміністративно-правові відносини».

Необхідно зазначити, що суб'єкт сам вирішує, вступати чи не вступати у правовідносини або ставати їх учасником за волею інших суб'єктів. Слід також зауважити, що не всі суб'єкти права можуть бути учасниками правовідносин (наприклад, недієздатні громадяни). Тому суб'єкти права, що вступають у реальні правовідносини, стають суб'єктами правовідносин, в тому числі й адміністративно-правових.

Ще в 1958 р. у докторській дисертації «Суб'єкти радянського адміністративного права» Ц. Ямпольська наголошувала на необхідності розмежовувати поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин». Зокрема вона зазначала, що носій прав та обов'язків може бути, а може і не бути учасником конкретних правовідносин. Для того, щоб носій права став учасником правовідносин та міг використовувати свої права, необхідна наявність фактичних гарантій, які забезпечують можливість реалізації прав, що належать йому за законом. Тому зміщення понять суб'єкта права та учасника правовідносин лімітує розробку питань законності, зокрема у забезпеченні суб'єктивних прав [15, с. 9].

У підручнику «Адміністративне право України. Академічний курс» (2005 р.) зазначалося, що на відміну від суб'єкта адміністративних правовідносин, суб'єкт адміністративного права має лише потенційну здатність вступати у правовідносини. Отже суб'єкт адміністративних правовідносин – це фактичний носій правових зв'язків, тобто він обов'язково бере в них реальну участь, а суб'єкт адміністративного права є, так би мовити, претендентом на цю участь. Як приклад в підручнику наводиться ситуація, коли громадянин України є суб'єктом адміністративного права, проте, перебуваючи за кордоном, він не вступає в адміністративні правовідносини, тому не є їх суб'єктом [9, с. 95]. Аналогічну точку зору висловлює В. Колпаков, який вважає, що суб'єкт адміністративного права має лише потенційну здатність вступати в адміністративні правовідносини, проте в конкретному випадку він може й не бути учасником правовідносин [16, с. 48].

Схожий висновок робить у своїй дисертаційній роботі М. Костів, який зазначає, що «необхідно розмежовувати поняття «суб'єкт адміністративного права» і «суб'єкт адміністративних правовідносин». Суб'єкт адміністративного права має потенційну здатність вступати в адміністративні правовідносини. Суб'єкт адміністративних правовідносин – це фактичний учасник правових зв'язків у сфері управління, тобто він обов'язково в них бере участь. Отже правовими відносинами не вичерпуються можливості реалізації правосуб'єктності. Відтак, поняття «суб'єкт права» характеризує, так би мовити, статику реалізації права, а поняття «суб'єкт правовідношення» – його динаміку» [17, с. 176].

Разом з тим, таку точку зору поділяють не всі вчені-адміністративісти. Так, М. Віхляєв вважає, що за своїм змістом суб'єкти адміністративного права та суб'єкти адміністративних правовідносин збігаються, та зазначені два поняття доцільно розглядати як синоніми, оскільки суб'єкта адміністративного права неможливо належним чином розглядати без адміністративних правовідносин, які він своїми діями чи бездіяльністю породжує. Обґрунтовуючи тезу про первинність правовідносин стосовно права, дослідник вважає, що суб'єктами адміністративного права є суб'єкти адміністративних правовідносин, що формують предмет адміністративного права [13, с. 54–56].

Наукова дискусія про співвідношення понять «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин» точиться у загальній теорії права з середини минулого століття. Так, за ототожнення зазначених понять виступав С. Кечекьян, вказуючи, що особа, починаючи володіти певними правами як суб'єкт правовідносин, тільки реалізує їх, тобто реалізує ту здатність, яка була і раніше йому притаманна. При цьому суб'єкт не набуває жодних нових якостей, окрім тих, які цілком пов'язані із змістом набутих ним прав та покладених на нього обов'язків [18, с. 84]. С. Алексєєв, вважаючи, що поняття суб'єкт права та суб'єкт правовідносин в цілому є тотожними, уточнює, що кожне з них має своє змістовне забарвлення. На думку автора, суб'єкт права є лише потенційним учасником правовідносин, а суб'єкт правовідносин є таким учасником в реальному житті [19, с. 27]. Іншу думку висловлює Р. Халфіна: суб'єкт правовідносин дійсно є суб'єктом права, що реалізує свої права та обов'язки в межах правовідносин, проте правовідносини є не єдиною формою реалізації права, відповідно ототожнення суб'єкта права та суб'єкта правовідносин призведе до того, що поняття суб'єкт права буде розумітися більш вузько, ніж є насправді [20, с. 114–116].

На нашу думку, найбільш обґрунтованою є позиція розуміння поняття суб'єкта правовідносин як більш вузького по відношенню до поняття суб'єкт права. Протиріччя щодо співвідношення зазначених понять ґрунтуються на різних трактуваннях самого поняття «правовідносини». Розширювальний підхід до розуміння правовідносин (виокремлюються абсолютні, відносні та загальнорегулятивні правовідносини) дійсно, дозволяє ототожнювати поняття суб'єкт права та суб'єкт правовідносин, адже з позицій розширювального тлумачення поняття правовідносин, будь-яка реалізація суб'єктивного права призводить до виникнення правовідносин.

Суб'єктом права особа стає завдяки наділенню її низкою прав та обов'язків з боку держави. При цьому, за логікою послідовників ототожнення суб'єкта прав із суб'єктом правовідносин, визнання за суб'єктом наявності певного права автоматично тягне або обов'язок зі сторони іншого суб'єкта що-небудь зробити (відносні активні правовідносини), або обов'язок зі сторони іншого суб'єкта утриматися від певних дій (відносні пасивні правовідносини), або обов'язок невизначеного кола осіб утримуватися від будь-яких дій (абсолютні пасивні правовідносини). Крім того, визнаючи існування загальнорегулятивних правовідносин [21], можна ототожнювати суб'єкт права із суб'єктом правовідносин на підставі самого факту наділення його правами та обов'язками. Така точка зору на поняття правовідносин дає підстави не розмежовувати поняття суб'єкт права та суб'єкт правовідносин.

Разом з тим, при буквальному тлумаченні поняття правовідносини, суб'єкт правовідносин може бути визначений як суб'єкт права, який реалізує свої суб'єктивні права та юридичні

обов'язки в межах конкретних правовідносин, що мають динамічний зміст при участі двох або більше осіб. Проте, у випадку реалізації норми права способом, відмінним від вступу у правовідносини (наприклад, реалізація правомочностей власника речі), суб'єкт права не буде визнаватися суб'єктом правовідносин. Таким чином, суб'єкт права поза правовідносинами не може бути визнаний суб'єктом правовідносин, що дозволяє визначити суб'єкта правовідносин як суб'єкта права, що є учасником правовідносин.

На нашу думку, юридичне значення розмежування понять «суб'єкт адміністративного права» та «суб'єкт адміністративних правовідносин» полягає в тому, що не будь-який суб'єкт адміністративного права може бути безпосереднім учасником адміністративних правовідносин, в зв'язку з чим більшість з наведених вище визначень пропонують поняття не суб'єкта адміністративного права, а суб'єкта адміністративних правовідносин. Так само не зовсім вірно визначати суб'єкта адміністративно-правових відносин як такого, що наділений адміністративними нормами суб'єктивними правами та обов'язками, адже такий суб'єкт ще повинен володіти практичною здатністю реалізовувати зазначені права та обов'язки.

Більш точним в цьому контексті, на нашу думку, є визначення С. Стеценка, який вважає, що суб'єкт адміністративного права – це особа, яка має певні права та обов'язки, сформульовані в нормах адміністративного права, й може вступати в адміністративно-правові відносини [22, с. 73]. Проте це визначення не розкриває основні ознаки суб'єкта, зокрема, не конкретизує, які саме особи є суб'єктами адміністративного права.

Особливості (соціальні передумови) суб'єкта адміністративного права виокремлює В. Колпаков: а) зовнішня відокремленість, яка характеризується наявністю системоутворюючих ознак; б) персоніфікація в суспільних відносинах управлінського типу, тобто виступ у вигляді єдиної особи-персони; в) здатність виражати і здійснювати або персоніфіковану волю у відносинах з державою, або державну волю у процесі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [23, с. 544].

Схожі особливості (автори називають їх «ознаками») суб'єкта адміністративного права пропонуються в навчальному посібнику «Адміністративне право. Загальна частина» (2011 р.): – володіння відповідно до приписів адміністративно-правових норм здатністю мати або реалізовувати (безпосередньо або через представника) права та юридичні обов'язки у сфері державного управління, тобто володіння адміністративною правосуб'єктністю; – володіння потенційною можливістю реально брати участь в адміністративно-правових відносинах; – зовнішню самостійність у реалізації своїх прав та обов'язків у сфері державного управління [24, с. 26–27].

Більш широкий перелік ознак суб'єктів адміністративного права пропонує В. Манохін: 1) значна кількість; 2) це фізичні особи всіх їх видів, колективні суб'єкти, носії державно-владних повноважень тощо; 3) взаємовідносини суб'єктів адміністративного права ґрунтуються (це також наслідки багаточисленності та різноманітності суб'єктів) не на одному, а на декількох методах влади – підпорядкування, рівності, рекомендації, надання послуг тощо; 4) деякі з них поєднують свої адміністративно-правові повноваження з повноваженнями у інших галузях права; 5) суб'єкту адміністративного права повноваження надаються та реалізуються в одних випадках за його бажанням, в інших – всупереч його бажанням [25, с. 32–33].

Таким чином, враховуючи наведене вище, вважаємо, що для визначення поняття «суб'єкт адміністративного права» необхідно визначити його ознаки, до яких пропонуємо віднести наступні: по-перше, це фізична особа (індивідуальний суб'єкт) або юридична особа (колективний суб'єкт); по-друге, вони наділені нормами адміністративного права відповідними правами та обов'язками; по-третє, зазначені права та обов'язки можуть бути надані та реалізовані як за бажанням суб'єкта, так і всупереч його волі; по-четверте, суб'єкти адміністративного права потенційно можуть бути суб'єктами адміністративно-правових відносин. Отже суб'єкт адміністративного права – це фізична або юридична особа, яка може

бути учасником адміністративно-правових відносин, тобто наділена конкретними правами та обов'язками, що закріплені в нормах адміністративного права та реалізуються як за волею самого суб'єкта, так і за волею інших суб'єктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Манохин В.М. Государственный служащий как субъект административного права. *Субъекты советского административного права*. Свердловск, 1985. С. 37.
2. Большая советская энциклопедия; гл. редактор А.М. Прохоров. 3-е изд. М., 1976. Т. 25. 608 с.
3. Юридична енциклопедія; ред. Ю.С. Шемшученко та ін. К.: Українська енциклопедія, Т.5. 2004. 736 с.
4. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2 т. М., 1982. Т. 2. 360 с.
5. Чиркин В.Е. Юридическое лицо публичного права. М.: Норма, 2007. 352 с.
6. Мацелик Т.О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система: монографія. Ірпінь: НУДПС України, 2013. 342 с.
7. Голосніченко І.П., Стахурський М.Ф., Золоторьова Н.І. Адміністративне право України: основні поняття: навчальний посібник. К.: ГАН, 2005. 232 с.
8. Адміністративне судочинство: підручник за заг. ред. Т.О. Коломоець. К.: Істина, 2011. 304 с.
9. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2 т.; В.Б. Авер'янов та ін. К.: Юрид. думка, 2005. Т. 1: Загальна частина. 2005. 624 с.
10. Бахрах Д.Н. Субъекты советского административного права. *Субъекты советского административного права*. Свердловск, 1985. С. 3.
11. Кононов П.И. Основные категории административного права и процесса. М.: Юрлитинформ, 2013. 416 с.
12. Новиков С.А. Административное право: конспект лекций. М.: Приор-издат, 2003. 128 с.
13. Віхляєв М.Ю. Співвідношення понять «суб'єкти адміністративного права» та «суб'єкти адміністративних правовідносин» у контексті розгляду громадських об'єднань як суб'єктів адміністративного права. *Право і суспільство*. 2013. № 3. С. 50–57.
14. Мацелик Т.О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та види. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnudpsu/2009_3/2009_3_Macelik_T_O.pdf.
15. Ямпольская Ц.А. Субъекты советского административного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. М., 1958. 38 с.
16. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен. К.: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
17. Костів М.В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2005. 202 с.
18. Кечекьян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М.: АН СССР, 1958. 185 с.
19. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права. Курс лекций. Вып. 2. Свердловск, 1964. 226 с.
20. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношениях. М.: Юр. лит. 1974. 352 с.

21. Общая теория права и государства: учебник для вузов. В.В. Лазарев. М.: Юрист, 2011. 520 с.
22. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 624 с.
23. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
24. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина : Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
25. Манохин В.М. Административное право России: учебник. Саратов, 2010. 266 с.

REFERENCES

1. Manokhin V.M. (1985), "A public servant as a subject of administrative law", *Subjects of Soviet administrative law*. Sverdlovsk, USSR.
2. Great Soviet Encyclopedia (1976) / Ch. editor A.M. Prokhorov. 3rd ed. T. 25, Moscow, USSR.
3. Legal Encyclopedia (2004) / Ed. Y. S. Shemshuchenko et al. T. 5. Kyiv, Ukraine.
4. Alexeyev S.S. (1982), *Obschaya teoriya prava* [General theory of law] in 2 t. T. 2. Moscow, USSR.
5. Chirkin V.E. (2007), *Yuridicheskoe litso publichnogo prava* [Legal person of public law], Moscow, Russia.
6. Matselyk T.O. (2013), *Sub'yekty administratyvnogo prava: ponyattya ta systema* [Subjects of administrative law: concept and system], Irpin', Ukraine.
7. Golosnichenko I.P. et al (2005), *Administratyvne pravo Ukrainy: osnovni ponyattya* [The administrative law of Ukraine: the basic concepts], Kyiv, Ukraine.
8. Kolomojets T.O. et al (2011), *Administratyvne sudochynstvo* [Administrative justice], Kyiv, Ukraine.
9. Aver'yanov V.B. et al (2005), *Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs* [Administrative Law of Ukraine. Academic course], Kyiv, Ukraine.
10. Bakhrah D.N. (1985), "Subjects of Soviet administrative law", *Subjects of Soviet administrative law*. Sverdlovsk, USSR.
11. Kononov P.I. (2013), *Osnovnye kategorii administrativnogo prava i protsesa* [The main categories of administrative law and process], Moscow, Russia.
12. Novikov S.A. (2003), *Administrativnoe pravo* [Administrative law], Moscow, Russia.
13. Vikhliayev M. Y. (2013), "Relationship between the concepts of "subjects of administrative law" and "subjects of administrative legal relations" in the context of consideration of public associations as subjects of administrative law", *Law and Society*, no 3, pp. 50–57.
14. Matselyk T.O. "Subjects of administrative law: concepts and types" available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnudpsu/2009_3/2009_3_Macelik_T_O.pdf.
15. Yampol'skaya T.A. (1958), "Subjects of Soviet administrative law", Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.07, Moscow, USSR.
16. Kolpakov V.K. (2004), *Administratyvno-deliktnyi pravovyi fenomen* [Administrative tort legal phenomenon], Kyiv, Ukraine.

17. Kostiv M.V. (2005), “Administrative legal personality of legal entities and peculiarities of its implementation in administrative and tort relations”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.07, Kyiv, Ukraine.
18. Keчек’yan S.F. (1958), *Pravootnosheniya v sotsialisticheskom obschestve* [Relationships in a socialist society], Moscow, USSR.
19. Alexeyev S.S. (1964), *Obschaya teoriya sotsialisticheskogo prava* [The general theory of socialist law], Moscow, USSR.
20. Khalfina R.O. (1974), *Obschee uchenie o pravootnosheniyah* [General doctrine of legal relationships], Moscow, USSR.
21. Lazarev V.V. (2011), *Obschaya teoriya prava i gosudarstva* [The general theory of law and state], Moscow, Russia.
22. Stetsenko S.H. (2007), *Administratyvne pravo Ukrainy* [Administrative Law of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
23. Kolpakov V.K. (1999), *Administratyvne pravo Ukrainy* [Administrative Law of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
24. Alf’orov S.M. et al (2011), *Administratyvne pravo. Zagal’na chastyna* [Administrative Law. General part], Kyiv, Ukraine.
25. Manokhin V.M. (2010), *Administratyvne pravo Rossii* [Administrative Law of Russia], Saratov, Russia.

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-2-10>

УДК:35.075:340.13:342(477)

СЛУЖБОВЕ ПРАВО У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ

Титаренко М.В., аспірант

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
Marina_5@i.ua*

У статті аналізуються положення сучасної вітчизняної правової науки щодо доцільності виокремлення службового права як такої сукупності правових норм, яка регулює суспільні відносини пов’язані із організацією та проходженням публічної служби в цілому. Автором обґрунтовується можливість використання словосполучення «службове право» для позначення такої сукупності правових норм. Одночасно у статті формулюється перелік суміжних понять та здійснюється співвідношення «службового права» із «правом державної служби», «правом муніципальної служби», «чиновницьким правом» тощо. У роботі доводиться узагальнюючий характер назви «службове право» й обґрунтовується використання її як такої, що відповідає змісту відповідної сукупності правових норм. На підставі аналізу різноманітних джерел у статті порушується питання про доцільність остаточного з’ясування місця службового права у системі національного права. Автором виділяються кілька основних наукових підходів до вирішення цього питання – розгляд службового права як інституту адміністративного права, як підгалузі адміністративного права, як самостійної галузі права. Спираючись на положення сучасної теорії права, автором виокремлюються ознаки, притаманні службовому праву, що й дозволяє сформулювати висновок про підгалузевий характер службового права. У статті формулюється висновок про те, що службове право вже «переросло» межі інституту права, в той же час воно не має всіх ознак, притаманних самостійній галузі права. Враховуючи «генетичні» зв’язки